

Witold Gombrowicz

ΚΟΣΜΟΣ

μυθιστόρημα

Μετάφραση-Επίμετρο-Χρονολόγιο
ΒΑΣΙΛΗΣ ΑΜΑΝΑΤΙΔΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

ΑΘΗΝΑ 2012

Τίτλος πρωτοτύπου:

KOSMOS

Copyright © Rita Gombrowicz © Wydawnictwo Literackie, Kraków, 1986, 1994.

All rights reserved

Σχεδιασμός βιβλίου: Περικλής Δουβίτσας
Τυπογραφική διόρθωση: Αρετή Μπουκάλα

1η έκδοση, Νοέμβριος 2012

ISBN: 978-960-504-045-1

Για την ελληνική έκδοση:

© Εκδόσεις ΝΕΦΕΛΗ και Βασίλης Αμανατίδης

Ασκληπιού 6, Αθήνα 106 80

τηλ.: 210 3639962 – fax: 210 3623093

e-mail: info@nnet.gr

www.nnet.gr

I

Θα σας πω και για μια άλλη περιπέτεια, ακόμη πιο παράξενη...

Ιδρώτας πολύς, μπροστά προχωράει ο Φουξ, εγώ ξοπίσω του, παντελόνια, τακούνια, άμμος, αργοσερνόμαστε, αργοσερνόμαστε και πάμε, αυλακιές, σβόλοι χώμα, γυαλοκοπούν χαλίγια, αστράφτουν, φως άπλετο, η ζέστη, τρεμουλιαστή, βουίζει, κάτω απ' τη λιακάδα όλα μαύρα, αγροτόσπιτα, φράχτες, αγροί, δάση, ο δρόμος, αυτή η πεζοπορία, από πού, προς τι, πολλά θα μπορούσαν εδώ να ειπωθούν, το βασικό πως ήμουν πια εξουθενωμένος από τον πατέρα και τη μητέρα μου, από την οικογένειά μου εν γένει, ήθελα και να προετοιμάσω έστω ένα μάθημα για τις εξετάσεις μου, αλλά να πάρω και μια ανάσα, να ξεσκιάσω, να περάσω λίγο καιρό κάπου μακριά. Πήγα στο Ζακοπάνε, διασχίζω το Κρουπόφκι¹, με τη σκέψη να βρω να νοικιάσω κάνα φτηνό δωματιάκι, όταν ξάφνου πέφτω πάνω στον Φουξ, σε αυτό το ξανθοξέ-

---

1. Zakopane: μικρή πόλη στα όρη Τάτρα της νότιας Πολωνίας, κοντά στα σύνορα με τη Σλοβακία, και δημοφιλής χειμερινός τουριστικός προορισμός. *Κιυρόωκι*: η πεζοδρομημένη κεντρική αρτηρία του Ζακοπάνε. (Όλες οι υποσημειώσεις είναι του μεταφραστή.)

πλυμα, στο καροτί του μούτρο, το γουρλομάτικο, το βλέμμα του πασαλειμμένο απάθεια, αλλά με βλέπει, χαίρεται, και χαίρομαι κι εγώ, πώς πάει, τι κάνεις εδώ, ψάχνω κάνα δωμάτιο, κι εγώ το ίδιο, έχω μια διεύθυνση -λέει- από ένα μικρό σπίτι στην εξοχή, είναι φτηνότερα εκεί γιατί είναι πολύ απόμερα, στου διαόλου τη μάνα είναι. Κι έτσι το κινούμε, παντελόνια, τακούνια στην άμμο, ο δρόμος κι η ζέστη, κοιτώ χάμω, το χώμα κι η άμμος, σπινθηροβόλα χαλίκια, εν-δυο, εν-δυο, παντελόνια, τακούνια, ιδρώτας, βλέφαρα βαριά από την ξάγρυπνη νύχτα στο τρένο, και τώρα τίποτα, μόνο ετούτη η ευπειθής πεζοπορία, αυτό το ξεποδάριασμα. Ο Φουξ σταμάτησε.

«Να ξεκουραστούμε λίγο».

«Πόσο μακριά είναι;»

«Όχι πολύ».

Κοίταξα γύρω μου και είδα ό,τι υπήρχε να δεις, κι ήταν ακριβώς ό,τι δεν ήθελα να δω, γιατί το είχα δει ήδη τόσες και τόσες φορές: πεύκα και φράχτες, έλατα κι αγροτόσπιτα, αγριόχορτα και χλόη, ένα χαντάκι, μονοπάτια και λαχανόκηποι, χωράφια και μια καμινάδα... κι ο αέρας... όλα στίλβοντα υπό τον ήλιο, εντούτοις μαύρα, η μαυρίλα των δέντρων, η γκριζάδα της γης, η χωματώδης πρασινίλα των φυτών, ναι, όλα μάλλον κάπως μαύρα. Ένα σκυλί γάβγισε, ο Φουξ έστριψε να χωθεί μέσα σε μια λόχμη.

«Είναι πιο δροσερά εδώ».

«Να συνεχίσουμε καλύτερα».

«Κάτσε βρε. Να ξαποστάσουμε και λίγο».

Και χώθηκε βαθύτερα στους θάμνους, όπου ξανοίγονταν κρυφές γωνιές και βαθουλώματα, που από ψηλά τα σκοτεινίαζε μια σκιάδα από πλεγμένα κλαδιά φουντουκιάς και κλάδους ελάτης, το βλέμμα μου ξεθάρρεψε μέσα σε τούτη την αταξία από φύλλα, κλαδάκια, κηλίδες φωτός, θαμνώνες, εσοχές, σπρωξίματα, κλίσεις, στροφές, καμπές, κι ένας διάλογος ξέρει τι άλλο, μέσα σε έναν διάστικτο χώρο που εφορούσε και υποχωρούσε, πρώτα καταλάγιαζε, κι έπειτα, δεν ξέρω, φούσκωνε, εκτοπίζοντας τα πάντα, ανοίγοντας και ολοένα ανοίγοντας... Μες σε παραζάλη, κάθιδρος, ένιωθα το έδαφος κάτω μου, μαύρο και γυμνό. Υπήρχε κάτι μπηγμένο ανάμεσα στα δέντρα – προεξείχε κάτι που ήταν αλλιώτικο και αλλόκοτο, δυσδιάκριτο ωστόσο... κι ήταν αυτό που και ο συνοδοιπόρος μου κοιτούσε τώρα.

«Ένα σπουργίτι».

«Α...»

Ήταν ένα σπουργίτι. Ένα σπουργίτι που κρεμόταν από ένα κομματάκι σύρμα. Κρεμασμένο. Το κεφαλάκι του στριμμένο λοξά, το ράμφος του ορθάνοιχτο. Κρεμόταν από ένα λεπτό σύρμα, γαντζωμένο σ' ένα κλαδί.

Αξιοσημείωτο. Ένα κρεμασμένο πουλί. Ένα κρεμασμένο σπουργίτι. Η εκκεντρικότητά του ήταν εκωφαντική, φωνασκούσε και υποδείκνυε ένα ανθρώπινο χέρι που είχε διατρυπήσει τη λόχμη – μα ποιος;

Ποιος το κρέμασε, γιατί, για ποιο λόγο;... οι σκέψεις μου συμπλέκονταν με τούτη την υπερβολή της βλάστησης, μια υπερπληθώρα βρίθουσα εκατομ-

μυρίων συνδυασμών, το ταξίδι με το τρένο, όλο τραντάγματα, η νύχτα παραγεμισμένη με την υπόκωφη βουή του τρένου, η αϋπνία, ο αέρας, ο ήλιος, η πεζοπορία μέχρις εδώ μαζί μ' ετούτον εδώ τον Φουξ, ήταν όμως και η Γιάσια και η μητέρα μου, οι μπελάδες με το γράμμα, ο τρόπος που είχα «ψυχραθεί» με τον πατέρα μου, ήταν και ο Ρόμαν, μα και το πρόβλημα του Φουξ με το αφεντικό του στο γραφείο (όλα κείνα που μου 'λεγε), αυλακιές, σβόλοι χώμα, τακούνια, παντελόνια, χαλίκια, φύλλα, όλα αυτά αίφνης σωριάστηκαν χάμω μπροστά στο πουλί, σαν όχλος πεσμένος στα γόνατα, και το πουλί, το εκκεντρικό, κατέλαβε τη βασιλεία... και βασίλευε τώρα κυρίαρχο σε αυτή τη γωνίτσα.

«Ποιος θα μπορούσε να το 'χει κρεμάσει;»

«Κανένα παιδί».

«Όχι. Είναι πολύ ψηλά».

«Έλα, πάμε».

Αλλά δεν σάλεψε. Το σπουργίτι κρεμόταν. Το έδαφος γυμνό, μα σε μερικά σημεία ένα κοντό, αραιό χορτάρι το σφετεριζόταν, πράγματα πολλά εκεί πάνω, ένα κομμάτι λαμαρίνα, ένα κλαρί, κι άλλο κλαρί, λίγο σχισμένο χαρτόνι, ένα μικρότερο κλαρί, υπήρχε κι ένα σκαθάρι, ένα μυρμήγκι, κι άλλο μυρμήγκι, κάποιος άγνωστος ζώυφιος, ένα ξύλινο ροκανίδι, και τα λοιπά και τα λοιπά, μέχρι πέρα στα χαμόκλαδα στις ρίζες των θάμνων – κοίταζε κι εκείνος όπως κι εγώ. «Έλα, πάμε». Μα εξακολουθούσε να στέκει έτσι, να κοιτά, το σπουργίτι κρεμόταν, έστεκα κι εγώ, κοιτούσα. «Πάμε». «Έλα, πάμε». Αλλά

εκεί εμείς, ασάλευτοι, ίσως γιατί είχαμε ήδη σταθεί περισσότερο απ' ό,τι έπρεπε και είχε παρέλθει πια η πρέπουσα ώρα για αποχώρηση... και τώρα το θέμα γινόταν όλο και πιο σοβαρό, πιο άβολο... οι δυο μας και το κρεμασμένο σπουργίτι μες στους θάμνους... και κάτι σαν παραβίαση ισορροπίας, ή και αδιακρίσια, μία απρέπεια εκ μέρους μας δέσποζε τώρα στο νου μου... Έμουν και νυσταγμένος.

«Ε, άντε να πηγαίνουμε τώρα!» είπα, και φύγαμε... εγκαταλείποντας το σπουργίτι στους θάμνους, κατάμονο.

Και συνεχίζοντας το δρόμο μας υπό τον ήλιο, καψαλιστήκαμε κι άλλο, καταπονηθήκαμε κι άλλο, κι έτσι σταματήσαμε ξανά απαυδισμένοι, κι εγώ πάλι ρώτησα «είναι μακριά;». Ο Φουξ αποκρίθηκε, δείχνοντας μια πινακίδα κρεμασμένη σ' ένα φράχτη: «Νοικιάζουν και εδώ δωμάτια». Κοίταξα. Ένας μικρός κήπος. Μέσα στον κήπο, πίσω από ένα φράχτη, υπήρχε ένα σπίτι, δίχως διακοσμήσεις ή μπαλκόνια, πληκτικό και φθαρμένο, φτηνιάρικο, με μια μίζερη βεράντα ξεπεταγμένη μπροστά, ξύλινο, στο στιλ του Ζακοπάνε, με δυο σειρές παράθυρα, πέντε στον πρώτο όροφο, πέντε στον δεύτερο, όσο για τον κηπάκο – κάτι κατσιασμένα δέντρα, πανσέδες μαραζωμένοι στα παρτέρια τους, κάνα δυο χαλικόστρωτα μονοπατάκια. Αλλά εκείνος πρότεινε να πηγαίναμε να του ρίξουμε μια ματιά, γιατί όχι, καμιά φορά σε τέτοια άθλια σπίτια μπορεί το φαγητό να 'ναι πεντανόστιμο, και φτηνό βεβαίως. Έτοιμος ήμουν να μπω μέσα και να τη ρίξω τη ματιά, μολονότι αρχε-

τές παρόμοιες πινακίδες είχαμε προσπεράσει και καμιά σημασία δεν είχαμε δώσει, και εξάλλου έσταζα από τον ιδρώτα. Άνοιξε την αυλόπορτα και διαβήκαμε το χαλικόστρωτο μονοπάτι προς τα απαστράπτοντα τζάμια. Ο Φουξ χτύπησε το κουδούνι, για λίγο στεκόμασταν στη βεράντα, ώσπου η πόρτα άνοιξε και μία γυναίκα ξεπρόβαλε, όχι πια νέα, γύρω στα σαράντα, η οικονόμος ίσως, χυμώδης και στρουμπουλούλα.

«Θα θέλαμε να δούμε τα δωμάτια».

«Ένα λεπτό, παρακαλώ, να φωνάξω την κυρία».

Περιμέναμε στη βεράντα, του τρένου ο ορμαγδός ακόμη μες στ' αυτιά μου, το ταξίδι, τα γεγονότα της προηγούμενης ημέρας, τα στίφη, η αχλή, η βουή. Μία βουή καταρρακτώδης, συντριπτική. Εκείνο που μου διέγειρε την περιέργεια στη γυναίκα αυτή ήταν η ύπαρξη μιας παράξενης παραμόρφωσης του στόματος πάνω στο πρόσωπο μιας σπινθηρομάτας οικονόμου, απλής και καθωσπρέπει – το στόμα της λες κι ήτανε χαραγμένο στη μια του άκρη, κι η επιμήκυνσή του, απειροελάχιστη, κατά ένα κλάσμα του εκατοστού, έκανε το πάνω χείλος της να σουφρώνει ανασηκωμένο, να πετιέται χωρισμένο ή να ξεγλιστρά, σαν ερπετό σχεδόν, και τούτο το ξεγλιστρημα, τούτη η λοξή ολισθηρότητά του μου προκάλεσε αποτροπιασμό με την ερπετοειδή, βατραχίσια του ψυχρότητα, αλλά και, σαν σκοτεινή δίοδος, μεμιάς με θέρμανε και με ερέθισε, οδηγώντας με σε μία αμαρτία μαζί της, σεξουαλική, ολισθηρή, βλενώδη, λάγνα. Έκπληξη ήτανε και η φωνή της –δεν

Ξέρω τι είδους φωνή ανέμενα από ένα τέτοιο στόμα-
αλλά η γυναίκα αυτή εντέλει ηχούσε σαν μια συνη-
θισμένη οικονόμος, μεσόκοπη και ευτραφής. Τώρα
την άκουγα από μέσα να φωνάζει: «Θεία! Δυο κύ-
ριοι είν' εδώ για το δωμάτιο!».

Έπειτα από κάνα δυο λεπτά, η θεία τσούλησε
έξω με τα κοντοποδαράκια της ωςάν πάνω σε πλά-
στη, ήτανε ολοστρόγγυλη σαν μπάλα - ανταλλάξα-
με μερικά σχόλια, ναι πράγματι, υπάρχει ένα δίκλι-
νο δωμάτιο, συμπεριλαμβανομένου φαγητού, παρα-
καλώ, ελάτε από δω! Μια ελαφριά μυρουδιά αλε-
σμένου καφέ, ένας στενός διάδρομος, μια θολωτή
γωνιά, ξύλινες σκάλες, μάλιστα, ώστε είστ' εδώ για
λίγο, α, σπουδάχετε, φοιτητές, μάλιστα, εδώ είναι
πολύ ήρεμα, ήσυχα... Από πάνω υπήρχε κι άλλος
διάδρομος και μπόλικες πόρτες, όλα μέσα εδώ ήταν
παστωμένα. Άνοιξε την πόρτα του τελευταίου δω-
ματίου του διαδρόμου, ίσα που του έριξα ένα βλέμ-
μα, γιατί ήτανε σαν όλα τα ενοικιαζόμενα δωμάτια,
σκοτεινό, παντζούρια κλειστά, δυο κρεβάτια και μια
ντουλάπα, μια κρεμάστρα, μια νεροκανάτα σ' ένα δί-
σκο, πλάι στα κρεβάτια δύο μικρές λάμπες, λαμπτή-
ρες όχι, ένας καθρέφτης σε λιγδερό κάδρο, άσχημος.
Κάτω απ' το παντζούρι, μια ισχνή λιακάδα εγκαθι-
στούσε μία κηλίδα στο πάτωμα, το άρωμα του κισ-
σού τρύπωνε μέσα του και μαζί ο βόμβος μιας αλο-
γόμυγας. Μα ωστόσο... υπήρχε όντως και μια έκ-
πληξη, καθώς ένα από τα κρεβάτια ήταν κατει-
λημμένο και κάποιος βρισκόταν ξαπλωμένος πάνω
του, κάποια, μία γυναίκα, όμως ξαπλωμένη μάλ-

λον κατά τρόπο μη αναμενόμενο ή πρόποντα, αν και δεν ξέρω τι είναι εκείνο που μου 'δωσε την αίσθηση του, ας πούμε, παράταιρου και τόσο εκτός τόπου – εάν δηλαδή ήταν που το κρεβάτι δεν είχε σεντόνια, μα μονάχα ένα στρώμα – ή που το πόδι απλωνόταν κατά ένα μέρος του πάνω στο μεταλλικό πλέγμα του κρεβατιού (επειδή το στρώμα είχε λίγο μετακινηθεί), ή μήπως και να 'ταν ο συνδυασμός του ποδιού και του μετάλλου που τόσο με εξέπληξε αυτή την καυτή, βουερή, εξουθενωτική ημέρα. Κοιμότανε; Μόλις μας είδε, ανακάθισε κι έκανε να φτιάξει τα μαλλιά της.

«Λένα, μα τι κάνεις, μελένια μου; Αμάν πια! Κύριοι, παρακαλώ – ιδού η κόρη μου».

Ανταποκρινόμενη στις υποκλίσεις μας, ένευσε με το κεφάλι της, σηκώθηκε, και εξήλθε απ' το δωμάτιο σιωπηλή – η σιωπή της καθησύχασε την κάθε σκέψη μου για παρέκκλιση από το συνηθισμένο.

Μας έδειξαν επίσης και ένα άλλο δωμάτιο παραδίπλα, ήταν το ίδιο ακριβώς, μα ελαφρώς φτηνότερο, γιατί δεν είχε άμεση πρόσβαση σε μπάνιο. Ο Φουξ κάθισε στο κρεβάτι, η κυρία Βόιτις, σύζυγος διευθυντού τραπέζης, κάθισε σε μια καρεκλίτσα, και το αποτέλεσμα ήταν να νοικιάσουμε το φτηνότερο δωμάτιο, συμπεριλαμβανομένου φαγητού, για το οποίο μάλιστα είπε: «Κύριοι, δεν θα περιαιτολογήσω, θα δοκιμάσετε κι οι ίδιοι, θα δείτε και μόνοι σας».

Θα παίρναμε πρωινό και μεσημεριανό στο δωμάτιό μας, και το δείπνο κάτω, μαζί με την οικογένεια.

«Εσείς, κύριοι, πηγαίνετε και φέρτε τα πράγματά σας, μέχρι να γυρίσετε η Κατάσια κι εγώ θα σας τα ετοιμάσουμε όλα».

Πήγαμε να πάρουμε τα πράγματά μας.

Επιστρέψαμε με τα πράγματά μας.

Και καθώς ξεπακετάραμε, ο Φουξ μου εξηγούσε πόσο τυχεροί ήμασταν, το δωμάτιο φτηνότατο, το άλλο, εκείνο που του είχανε συστήσει, σίγουρα πιο ακριβό θα ήταν... και πολύ πιο μακριά... «Και θα 'χει και γερή μάσα, θα δεις!» Άρχιζε όλο και περισσότερο να με κουράζει η ψαρόφατά του, και... αχ, να κοιμόμουν... ύπνος... λίγος ύπνος... Πήγα στο παράθυρο, κοίταξα έξω, κείνος ο αξιοθρήνητος κηπάκος τσουρουφλιζόταν κάτω απ' τον ήλιο, λίγο πιο κει ήταν ο φράχτης κι ο δρόμος, και παραπέρα δυο έλατα οριοθετούσαν το σημείο μες στη λόχμη όπου κρεμόταν το σπουργίτι. Ρίχτηκα στο κρεβάτι, στριφογύρισα, αποκοιμήθηκα, κι εκεί, στόμα να γλιστρά μέσα από άλλο στόμα, χείλια πιότερο σαν χείλια γιατί λιγότερο σαν χείλια... όμως ξάφνου δεν κοιμόμουν πια. Κάτι μ' είχε ξυπνήσει. Η οικονόμος έστεκε πάνω απ' το κεφάλι μου. Ήταν πρωί, μα θαρρείς πρωί με σκοτάδι, φτυστό σαν νύχτα. Γιατί όχι, τελικά δεν ήτανε πρωί. Και τώρα εκείνη με ξυπνούσε: «Ο κύριος και η κυρία Βόιτις θα επιθυμούσαν να κατεβείτε για δείπνο». Σηκώθηκα. Ο Φουξ έβαζε ήδη τα παπούτσια του. Δείπνο. Στην τραπεζαρία, ένα στενόχωρο δωματιάκι, ένας μπουφές με καθρέφτη, πηγμένο γάλα, ραπανάκια, και η ευγλωττία του κυρίου Βόιτις, τέως διευ-

θυντού τραπέζης, που φορούσε δαχτυλίδι με σφραγίδα και χρυσά μανικετόκουμπα:

«Λάβετε υπόψη, αγαπητέ μου φίλε, έχω πλέον τυφλά και εξ ολοκλήρου θέσει τον εαυτό μου στη διάθεση της διά βίου συζύγου και συντρόφου μου, και είμαι ανά πάσα στιγμή έτοιμος να παράσχω στο έτερό μου ήμισυ πολύ ειδικές υπηρεσίες, ήτοι, όταν η βρύση χαλνά, ή τα τινάζει το ραδιόφωνο... θα σας σύστηνα λιγούλακι περισσότερο βούτυρο με τα ραπανάκια σας, το βούτυρο είναι άλφα άλφα...»

«Σας ευχαριστώ».

«Αυτή η ζέστη, το δίχως άλλο θα φέρει καταιγίδα, θα ορκιζόμουν σε ό,τι έχω πιο ιερό, ω Θεέ μου! Για κοίτα με εδώ τώρα, εγώ και οι γρεναδιέροι μου!»

«Τον άκουσες, Μπαμπάκα, τον κεραυνό, πέρα, μακριά, στο δάσος;» (Αυτή ήταν η Λένα, δεν την είχα δει και πολύ καλά ακόμη, αλλά και τίποτα δεν είχα δει πολύ καλά ακόμη, εν πάση περιπτώσει ο τέως διευθυντής ή τέως διευθύνων εκφραζόταν με πολλές σάλτσες.) «Τι θα λέγατε να προσθέτατε μια τόση δα σταλίτσα ακόμη πηγμένο γάλα;, η σύζυγός μου ως προς το πήξιμο του γάλακτος είναι η ειδήμων των ειδημόνων, και ξέρετε, αγαπητέ μου φίλε, τι είναι αυτό που κάνει το δικό της να είναι η *crème de la crème*; Το δοχείο. Η ποιότητος της ζυμώσεως του γάλακτος οφείλεται στις γαλακτικές ιδιότητες του δοχείου». «Και πού τα ξέρεις εσύ αυτά, Λέον;» (Η σύζυγος του πρώην διευθυντού παρενέβαλε την παρατήρηση αυτή.) «Είμαι παίκτης του μπριτζ, αγα-

πητοί μου, τέως τραπεζικός, και πλέον παίκτης του μπριτζ τα απογεύματα, ομοίως και τα βράδια της Κυριακής, κατόπιν ειδικής συζυγικής αδείας. Όστε, κύριοι, ήρθατε για να μελετήσετε; Α, ωραιότατα, ησυχία και ηρεμία, ο νους μπορεί να κυλιέται και να κολλά σαν φρούτο σε κομπόστα...» Στην ουσία όμως δεν άκουγα τι έλεγε, του κυρίου Λέον το κεφάλι ήταν σαν τρούλος, καλικαντζαρίσιο, η φαλακρότητα του κεφαλιού αυτού καβαλούσε όλο το τραπέζι, επιτεινόμενη από το σαρκαστικό αστραποβόλημα των ματογουαλιών του, πλάι του η Λένα, όμοια με λίμνη, και η λιγωτικά ευγενής κυρία Βόιτις καθήμενη πάνω στη στρουμπουλότητά της και ανεγειρόμενη εξ αυτής ώστε να προϊστάται του δείπνου με αυτοθυσία, τη φύση της οποίας δεν είχα ακόμη κατορθώσει να αντιληφθώ, ο Φουξ να λέει κάτι χλωμό, λευκό, φλεγματικό – έφαγα λίγη κρεατόπιτα, κουτουλώντας ακόμη από τη νύστα, λέγανε για τη σκόνη στην ατμόσφαιρα, ότι η εποχή δεν είχε ακόμη μπει για τα καλά, ρώτησα αν τη νύχτα κάνει ψύχρα, τελειώσαμε την κρεατόπιτα, έπειτα έκανε την εμφάνισή της η κομπόστα, και, ακολουθώντας της κομπόστας, η Κατάσια έσπρωξε μπροστά στη Λένα ένα τασάκι, το τασάκι είχε ένα συρμάτινο πλέγμα – ωσάν αντήχηση, αμυδρός απόηχος του άλλου διχτύου (στο κρεβάτι), πάνω στο οποίο ένα πόδι, μία πατούσα, μία γάμπα απλωνόταν στο συρμάτινο δικτυωτό του κρεβατιού, την ώρα που είχα μπει μες στο δωμάτιο κ.λπ., κ.λπ. Το χείλος της Κατάσια, γλιστερό, ξαφνικά τοποθετήθηκε κοντά στο στοματάκι της Λένα.

ΣΗΜΕΙΑ ΚΑΙ ΤΕΡΑΤΑ ΣΤΗ ΜΟΡΦΗ ΚΑΙ ΣΤΟ ΧΑΟΣ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

i. Το σώμα μιας ιδιοσυγκρασιακής φιλοσοφίας

Η αντίφαση: Ο Βίτολντ Γκομπρόβιτς είναι υπεύθυνος για μία από τις πιο πρωτότυπες παραδοξότητες στη γραφή και στη σκέψη του 20ού αιώνα: την εμπράγματη εγκόλπωση μιας αντίφασης, της σύμμεξης φιλοσοφίας και παρωδίας μέσα στα ψευδο-αυτοβιογραφικά μυθιστορήματά του. Ίσως αυτή να ήταν και η μόνη ουτοπία που ο Γκομπρόβιτς επέτρεψε στον εαυτό του: ότι κάλλιστα μπορούσε να δημιουργήσει ένα φιλοσοφικό σύστημα και μαζί να το εμπαιξεί, τότε τραβώντας προς τη μία και τότε προς την άλλη κατεύθυνση. Ήταν, άλλωστε, πάντα αντίμαχος κάθε μορφής και μορφοποίησης. Ο Γκομπρόβιτς υπέφερε από την ανικανότητά του να ανήκει οπουδήποτε και απολάμβανε την ελευθερία που του παρείχε η αυτοεξορία του: το να μην ανήκει πουθενά. Η λύση που βρήκε ήταν να στρογγυλοκαθίσει πάνω στο κάθε δίπολο, ακουμπώντας ολόκληρος τότε στον ένα και τότε στον άλλο πόλο. Από εδώ προκύπτει ο αινιγματικός, προκλητικός, συχνά ενοχλητικός χαρακτήρας των έργων του. Το χιούμορ του Γκομπρόβιτς είναι μία άγρια μέθοδος – γνωρίζει τον έσω κανιβαλισμό της ύπαρξης. Το έργο του βασίζεται εμμονοληπτικά στην παρέκκλιση, στη δια-στροφή, στοιχεία που αναδεικνύονται ταυτόχρονα σε πρόβλημα και λύση, με τον

ίδιο περίπου τρόπο που με τα έργα του Γκομπρόβιτς γελάς υποφέροντας. Στο σύστημά του είναι εμφανείς οι αντιφάσεις, οι γενικεύσεις, τα αξιώματα. Όμως ο Γκομπρόβιτς δεν είναι ένας φιλόσοφος, αλλά ένας οντολόγος της εσωτερικής πλοκής, δηλαδή ένας συγγραφέας που χρησιμοποιεί τη φιλοσοφία για σκοπούς μυθιστορηματικούς. Στο έργο του, η φιλοσοφία δεν φωνασκεί, ίσα ίσα εκπορεύεται απλώς μέσα από τις πράξεις.

Το Εγώ, το Άτομο, το Προσωπείο: Η αναγκαστική διάδραση μεταξύ των ανθρώπων συνιστά τη βάση εκείνου που ο Γκομπρόβιτς ονομάζει «διανθρώπινη» κατάσταση. Η αρχή του ξεφλουδίσματος του διανθρώπινου «κρεμμυδιού» γίνεται με το ζήτημα της ταυτότητας και ατομικότητας. «Τι είναι εγώ;» ρωτά διακαώς το άτομο. «Και πόσο εγώ είναι αυτό το εγώ που είμαι;» Φυσικά, ο Ρεμπώ είχε ήδη διακηρύξει πως «εγώ είναι κάποιος άλλος», αλλά ο Γκομπρόβιτς ευχαρίστως θα του αντιγύριζε: «Ναι, μα ποιος; Και τι σόι εγώ είναι αυτός ο άλλος;». Για τον Γκομπρόβιτς, το άτομο δεν είναι τίποτε άλλο παρά η επιθυμία του για κατάκτηση ατομικότητας· μόνο που τούτη η επιθυμία είναι ανεπίτευκτη, καθώς το βασικό γνώρισμα του Εγώ είναι η μη προσβασιμότητα. Το εγώ είναι απρόσιτο, αδιαπέραστο, αύταρκες, μόνο. Έτσι, δεν γίνεται να γνωρίσεις ποτέ τον εαυτό σου, παρά μόνο να πλάσεις ιδέες γι' αυτόν, και να μπεις μες στο καλούπι τους. Ο Γκομπρόβιτς βασιίζεται σταθερά κυρίως στις προσωπικές του εμπειρίες, στα ίδια του τα βιώματα. Αλλά και στη φροϋδική θεωρία του αυνειδήτου, στη μαρξιστική έννοια της «ψευδούς συνείδησης», καθώς και στο ερώτημα της αυθεντικότητας που έθεσε ο υπαρξισμός του Σαρτρ. Μολονότι γνώριζε καλά

τις αρχές όλων αυτών, αρνήθηκε διά βίου να τους προσδώσει απόλυτη εξουσία, γελώντας ενάντια και σε αυτές τις αυτάρεσκες μορφές τυποποίησης.

Είναι προπάντων η μη προσβασιμότητα που ωθεί το άτομο στην υιοθέτηση μιας σειράς προσωπείων. Τα προσωπεία αυτά επιχειρούν ανειλικρινώς, κατά τρόπο μη αυθεντικό, να καλύψουν και να εξυπηρετήσουν μία σειρά από οικογενειακές, κοινωνικές, ταξικές, εθνικές και πολιτισμικές πεποιθήσεις και ιδεώδη. Αποτέλεσμα: ο άνθρωπος είναι ένας «αιώνιος ηθοποιός», αλλά φυσικός, αφού το ψεύδος του είναι εγγενές και σύμφυτο. Έτσι, ο άνθρωπος δεν μπορεί να γνωρίζει τι είναι, ωστόσο μπορεί να καταλαβαίνει τι δεν είναι, και τούτο επειδή υποφέρει από την παραμόρφωση των προσωπείων και των επιβαλλόμενων μορφών. Υποφέροντας, αναγνωρίζει τουλάχιστον τι δεν είναι. Ο πόνος και το μαρτύριο είναι φρικτά αλλά βοηθητικά.

Ο Άλλος, η Μορφή: Για τον Γκομπρόβιτς, η διανθρώπινη σφαίρα έχει ισχύ εκκλησίας. Πρόκειται για μία πορεία από την εκκλησία του Θεού στην εκκλησία του ανθρώπου. Γράφει: «Το άτομο είναι εξαρτημένο από ό,τι δημιουργείται “ανάμεσα” στους ανθρώπους και δεν υπάρχει γι’ αυτό άλλη θεότητα από εκείνη που γεννιέται από τους ανθρώπους. [...] Καθώς ενώνονται μεταξύ τους, οι άνθρωποι επιβάλλουν ο ένας στον άλλο και κάποιον τρόπο να υπάρχουν, να μιλούν, να ενεργούν... Ο καθένας παραμορφώνει τους άλλους, ενώ ταυτόχρονα παραμορφώνεται απ’ αυτούς»¹. Εφόσον ο άνθρω-

---

1. Βίτολντ Γκομπρόβιτς, «Η ιδέα του δράματος», *Ο γάμος*, μτφρ. Κ. Σκαλιόρας, Ιθάκη, Αθήνα 1980, σ. 13.

WITOLD GOMBROWICZ (1904-1969): ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ - ΕΡΓΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

Τα στοιχεία του Χρονολογίου και της Εργοβιογραφίας του Γκομπρόβιτς έχουν αντληθεί κατά το μεγαλύτερο μέρος τους από τον πεντάγλωσσο (πολωνικά, γαλλικά, ισπανικά, αγγλικά, γερμανικά) επίσημο ιστότοπο για τον συγγραφέα: www.gombrowicz.net (©Rita Gombrowicz, 2010)

I. ΠΟΛΩΝΙΑ

1904

Γέννηση του Witold Marian Gombrowicz από οικογένεια ευγενών γαιοκτημόνων στο κτήμα του Μαγουοζίτσε -ιδιοκτησία του πατέρα του-, 200 χιλιόμετρα νότιως της Βαρσοβίας.

1910

Αρχίζει η κατ' οίκον εκπαίδευσή του. Οι δύο γκουβερνάντες του (Γαλλίδα και Ελβετογερμανίδα) του μαθαίνουν τα γαλλικά και τα γερμανικά.

1914

Α' Παγκόσμιος πόλεμος. Καθώς το Μαγουοζίτσε βρίσκεται κοντά στη γραμμή του μετώπου, ο μικρός Βίτολντ τυχαίνει να παρακολουθήσει αψιμαχίες και εντυπωσιάζεται έντονα.

Κάνοντας παρέα με τα παιδιά στο Μαγουζίτσε, αντιλαμβάνεται την ταξική διαφορά που τον χωρίζει από εκείνα:

Θεωρητικά ήμουν ο αρχηγός, ο νεαρός αφέντης, ένα υψηλότερο ον γεννημένο για να διατάζει. Στην πράξη, όλα τα χαρακτηριστικά της ανωτερότητάς μου – τα παπούτσια μου, το φουλάρι μου, η γκουβερνάντα μου, και, οποία φρίκη, οι γαλότσες μου– με βύθιζαν στα κατάβαθα της ταπείνωσης· και με κρυφό, προσεκτικά καλυμμένο θαυμασμό κοιτούσα τα γυμνά πόδια των υποτελών μου. [...] περίπου στα δέκα μου πια, είχα ανακαλύψει κάτι απαίσιο: πως εμείς οι «αφέντες» αποτελούσαμε ένα παντελώς γκροτέσκο και γελοίο φαινόμενο, κάτι βλακώδες, οδυνηρά κωμικό, ή και απεχθές ακόμη.

Πολωνικές αναμνήσεις

1915

Εγκαθίσταται με την οικογένειά του στη Βαρσοβία. Παύει να διδάσκεται κατ' οίκον και αρχίζει η φοίτησή του στο Καθολικό Σχολείο του Αγίου Στανίσλαου στη Βαρσοβία – μία σχολή για την «υψηλή αριστοκρατία». Μπαίνει κατευθείαν στη δεύτερη τάξη, κάτι που του δημιουργεί προβλήματα λόγω της επίδειξης δύναμης των μεγαλύτερων συμμαθητών του.

Μου φαινόταν διαφορετικός από τα άλλα αγόρια στο σχολείο. Είχε γαλάζιες φλέβες στους κροτάφους, ένα ψηλό λευκό μέτωπο. Η μύτη του ήταν ίσια, τα χείλη του κόκκινα, ελαφρώς χωρισμένα. Είχε καθαρά καστανά μάτια και ξανθά μαλλιά. Αν τα αυ-

τιά του δεν ήτανε τόσο μεγάλα, θα μπορούσες κάλλιστα να τον μεταμφιέσεις σε κορίτσι. Δεν πρόφερε καλά το «ρο», και μέσα απ' αυτό το κουσούρι ένωσα αμέσως μια σύνδεση μαζί του.

Tadeusz Kerpiński, *Ο Βίτολντ Γκομπρόβιτς και ο κόσμος της παιδικής του ηλικίας*

1916-1917

Διαλύονται οι τρεις χώρες που για περισσότερο από μία εκατονταετία είχαν την Πολωνία υπό την κατοχή τους: η Ρωσία σε αναταραχή λόγω της επανάστασης των μπολσεβίκων, η Αυστροουγγαρία και η Γερμανία χάνουν σταδιακά τον πόλεμο. Ο Γιόζεφ Πιλσούντσκι αρχίζει να μάχεται ως επικεφαλής του πολωνικού στρατού για την απελευθέρωση της Πολωνίας.

Μπαίνοντας στην εφηβεία, ο Γκομπρόβιτς αναπτύσσει ένα αίσθημα αποξένωσης από το περιβάλλον του. Αρχίζει να τον τυραννά το θέμα της «ανωτερότητας» και της «κατωτερότητας», που θα αποδειχτεί κυρίαρχο υπαρξιακό ζήτημα του έργου του.

Ναι, μισούσα το σαλόνι. Λάτρευα κρυφά το κελάρι, την κουζίνα, τους σάβλους, τους νεαρούς σταβλίτες, τις αγροτοπούλες –μα τι μαρξιστής που ήμουν τότε!– και τα σεξουαλικά μου ένστικτα, που ξυπνήσανε νωρίς, τα έθρεψε ο πόλεμος, η βία, των στρατιωτών τα άσματα κι ο ιδρώτας. [...] Ο ξεπεσμός έγινε το αιώνιο ιδανικό μου.

Διαθήκη: Συνομιλίες με τον Dominique de Roux

1919

Αρχίζει στα δεκαπέντε του να τσαλαβουτά μέσα

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Berrensen, Hanjo, *Lines of Desire: Reading Gombrowicz's Fiction With Lacan*, Northwestern University Press, 1998.
- Borchardt, Danuta, «Translator's note», στο *Cosmos* του Witold Gombrowicz (σε μετάφρασή της), Yale University Press, Νιου Χέιβεν 2005.
- Γκομπρόβιτς, Βίτολντ, «Η ιδέα του Δράματος» στο *Ο γάμος*, μτφρ. Κωστής Σκαλιόρας, εκδ. Ιθάκη, Αθήνα 1980.
- , «Σύνοψη ζωής και έργου» (συμπίλημα του Δημήτρη Δημητριάδη από αυτοβιογραφικά κείμενα του Γκομπρόβιτς) και «Πρόλογος» στο *Πορνογραφία* του Βίτολντ Γκομπρόβιτς, μτφρ. Δημήτρης Δημητριάδης, Νεφέλη, Αθήνα 2001.
- Kott, Jan, «Για τον Γκομπρόβιτς: (1) Φάτσα και μορφοσμός, (2) Αιώνια Νέα Μπερτίνη», στο *Ένα θέατρο ουσίας*, Χατζηνικολή, Αθήνα, 2η έκδ. 1998.
- Κούντερα, Μίλαν, *Ο πέπλος*, μτφρ. Γιάννης Η. Χάρης, Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», Αθήνα 2005.
- Milosz, Czeslaw, *The History of Polish Literature*, University of California Press, Μπέρκλεϋ 1983.
- Nirenberg, Ricardo, «Gombrowicz, or the Sadness of Form» στο e-journal *Of(f)course*, τόμ. 2, 1998 (<http://www.albany.edu/offcourse/nov98/gombro.html>).
- Simic, Charles, «Salvation through laughter», *The New York Review of Books* (12.1.2006).